

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.9.55](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.9.55)

УДК 338.48-44

Л. В. Ярема,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства,
Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування
України "Бережанський агротехнічний інститут"
ORCID: 0000-0003-0987-1227

О. І. Замора,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства,
Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування
України "Бережанський агротехнічний інститут"
ORCID: 0000-0002-6531-2270

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНУ

Yarema Lubov
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics of Enterprise,
Separated subdivision of NULES of Ukraine «Bereshany Agrotechnical Institute»
Zamora Oksana
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics of Enterprise,
Separated subdivision of NULES of Ukraine «Bereshany Agrotechnical Institute»

RURAL DEVELOPMENT OF RURAL GREEN TOURISM IS AN IMPORTANT FACTOR OF THE SOCIO-ECONOMIC GROWTH OF THE REGION

У статті відмічено, що в умовах затяжної економічної кризи, яка відчутно відбилась на сільських територіях, розвиток туризму є однією із складових соціально-економічного відродження села. Соціальний аспект значущості туризму полягає в його позитивному впливі на регіони та місцеві громади шляхом покращання комунікаційних систем, забезпечення робочими місцями, розвитком культури й освітнього рівня місцевого населення. Підкреслено, що у деяких регіонах, віддалених від промислових і культурних центрів, тільки туризм спроможний виконувати ці функції.

Враховуючи невідповідність рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалу, доведено, що в Тернопільській області наявний потужний потенціал може сприяти подальшому розвитку туристичної галузі. Обґрунтовано від яких видів діяльності сільське населення здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського туризму. Зважаючи на ресурсний потенціал Тернопільської області визначено райони пріоритетного розвитку туризму, куди в першу чергу доцільно спрямовувати інвестиції. Розроблено інструментарій залучення сільського населення в туристичну діяльність.

The article notes that in the economic crisis, tourism development is a component of the socio-economic revival of the village. Social aspect: Tourism has a positive impact on regions and local communities through improved communication systems, job security, cultural development and educational attainment of the local population. In some regions, which are remote from industrial and cultural centers, only tourism is able to fulfill these functions.

The inconsistency of the level of tourism development with the true potential has been proved. In the Ternopil region, the existing potential can contribute to the further development of the tourism industry.

It is emphasized that rural green tourism is one of the components of the socio-economic revival of the village, a multifaceted and multi-purpose solution to a large number of problems: it contributes to the reduction of poverty and the unemployment of the rural population. External sources of income from the tourism business in a tourist-attractive area primarily contribute to improving the quality of life of the local population. It is proved from what kinds of activities the rural population receives real income in the field of rural tourism. The resource potential of the Ternopil region determines strategic areas of tourism development. Investment areas should be channeled into tourism development areas. A tool for involving the rural population in tourism activities has been developed.

Priority species that have historically been formed and in need of further complex development are distinguished in the tourist industry of the region - it is a religious-pilgrimage, cultural-cognitive, adventure, thematic type of tourism. New tourist products are being created in the region, primarily due to the attractiveness of natural and cultural-historical factors in the development of small towns. The rural population should receive real income in rural tourism from various activities here.

The importance of developing rural green tourism is obvious, which is generally reflected in the increased level of socio-economic development of the region.

Ключові слова: економічне зростання; сільський зелений туризм; сільські території; послуги; безробіття; інфраструктура; фінансові ресурси; сільське населення; туризм; сільське господарство; туристична індустрія.

Keywords: economic growth; rural green tourism; rural areas; services; unemployment; infrastructure; financial resources; the rural population; tourism; agriculture and the tourist industry.

Постановка проблеми. Економічне зростання сільського господарства зумовлене ефективністю використання наявних ресурсів та потенціалу регіону з метою його всебічного розвитку та підвищення рівня життя населення. Питання ефективного використання потенціалу сільського господарства у нинішніх умовах стає все більш актуальнішим. Досвід вітчизняних і зарубіжних сільськогосподарських підприємств свідчить, що за однакових умов функціонування більш успішними і конкурентоспроможними є ті з них, що не лише вдосконалюють свою продукцію та бізнес-процеси ай розвивають внутрішні ресурси як унікальні джерела конкурентної переваги в динамічному зовнішньому середовищі. Туризм - вид діяльності який не потребує великих фінансових ресурсів , проте є досить ризиковою справою та гнучкою системою, що швидко реагує на зміни в економіці. Разом з тим сферу туризму, у якій розвивається сільський зелений туризм, можна розглядати як один із напрямів підвищення рівня соціально-економічного розвитку сільських територій та й в цілому економічного зростання регіону. Зважаючи на практичну відсутність державних коштів для розвитку підприємств аграрного сектора, майже кризову ситуацію розвитку цієї галузі та великий наявний потенціал земельних, рекреаційних, трудових та інших ресурсів використання нетрадиційної організаційно-правової форми господарювання – підприємництва в сільському зеленому туризмі – це один із перспективних шляхів розвитку для Тернопільської області. Сферу туризму, у якій розвивається сільський зелений туризм, можна розглядати як один із напрямів підвищення рівня соціально-економічного розвитку сільської місцевості та економічного зростання регіону.. Наявний ресурсний потенціал, а саме: придатні природно-кліматичні умови, різноманітні ландшафтні комплекси, історично-культурні й етнічні надбання використовується не в повному обсязі, а більшість туристів цікавлять переважно лікувально-оздоровчі та екскурсійні види відпочинку, тому саме така ситуація зумовлює розвиток сільського зеленого туризму у вигляді нетрадиційної форми ведення

господарства, що дає можливість підвищити рівень конкурентоспроможності регіонального туристичного продукту та забезпечити економічне зростання регіону. Це свідчить про актуальність тематики дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вагомий внесок у вивчення проблем розвитку туризму в Україні зробили такі відомі вітчизняні вчені, як С. Гудзинський, О. Онищенко, М. Орлатий, І. Прокопа, П. Саблук, М. Хвесик, В. Юрчишин, а також зарубіжні автори: Л. Ван Депоель, Ж. Вілкін, Т. Дуча, Х. Каравелі, М. Кларк, Т. Лонч та багато інших.

Питанням сільського туризму як перспективного напрямку розвитку підприємництва на селі присвячені праці таких вітчизняних учених, як В. Алексєєва, С. Гудзинський, В. Арнаутов, В. Юрчишин, В. Биркович, С. Ілляшенко, М. Костриця, О. Козловський, К. Якуба, а також розвідки зарубіжних науковців, таких як Л. Ван Депоель, Ж. Вілкін, Т. Дуча, Х. Каравелі та інші.

В роботах вказаних авторів досліджуються питання сутності сільського зеленого туризму як одного із чинників економічного зростання, досліджуються механізми його створення. Незважаючи на наявний потенціал, в регіоні відсутній динамічний розвиток в галузі туризму, недостатньо враховуються можливості раціонального використання ресурсів. Це зумовлює необхідність дослідження впливу різних чинників на економічне зростання сільського господарства одним з яких є розвиток сільського туризму як перспективного напрямку розвитку підприємництва на селі. Враховуючи цінність та багатоплановість існуючих досліджень, потребують обґрунтування стратегічних напрямів щодо залучення сільського населення в туристичну діяльність, можливостей розвитку сільського зеленого туризму, його ефективного використання.

Формування цілей. Метою статті є дослідження специфіки формування соціально-економічних відносин у системі становлення сільського зеленого туризму регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою умовою соціально-економічного зростання в сільському господарстві є максимально повне використання їх існуючих потенційних можливостей. Ці можливості в економічній науці називають економічним потенціалом. Ефективне і раціональне використання матеріальних, виробничих і трудових ресурсів, пошук нових можливостей, бізнес, впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу, сучасний менеджмент, розвиток туризму сприяють стійкому соціально-економічному розвитку села. При оцінці економічного потенціалу сільського господарства враховується загальна величина економічних ресурсів, якими володіють й розпоряджаються агропромислові формування, та економічні результати від їх раціонального використання. В умовах сучасного розвитку суспільства можна стверджувати, що сільський зелений туризм може відіграти важливу роль в підвищенні рівня життя сільської місцевості, а також підвищенні рівня економіки країни в цілому. Наразі функціонують такі види туризму в сільській місцевості: – сільський туризм – відпочинковий різновид туризму, що відбувається в сільських садибах, де власник господарства надає послуги з розміщення та харчування; основна мета цього виду туризму – пасивний відпочинок і вивчення побуту селян [1, с. 155]; – агротуризм – пізнавальний та відпочинковий вид туризму, що має на меті використання підсобних селянських чи фермерських господарств або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Агротуризм – явище містке, що включає ланцюжок «турист – господар – селянське господарство – село – природне середовище» [2, с. 103]; – агроекотуризм – відпочинок у селянській родині, яка займається сільським господарством органічними (біологічними) методами (у господарствах, які мають відповідні сертифікати)

Сільський туризм в Україні розвивається під дією різних факторів, серед яких є ті, що сприяють, і ті, що обмежують і гальмують його розвиток. Серед позитивних факторів слід відмітити сільської місцевості з унікальними природними, історико-етнографічними та рекреаційними ресурсами. Разом з тим низький рівень рекламного забезпечення у цій сфері є суттєвою перешкодою для проінформованості потенційних вітчизняних та іноземних споживачів послуг сільського туризму. Серед негативних факторів - нерозвинена сільська інфраструктура та комунікації, що певним чином нівелюється низькими цінами за відпочинок [4].

Сільський зелений туризм - корисний як для відпочиваючих, так і для господарів - селян, сільських громад, регіонів і держави в цілому. Його розвиток сприятиме збереженню селянства як носія української ідентичності, культури і духовності, це додаткові можливості для популяризації української культури [3].

Соціальний аспект значущості туризму полягає в його позитивному впливі на регіони та місцеві громади шляхом покращання комунікаційних систем, забезпечення робочими місцями, розвитком культури й освітнього рівня місцевого населення. У деяких регіонах, віддалених від промислових і культурних центрів, тільки туризм спроможний виконувати ці функції.

Науковці різних країн світу і високопосадовці ООН неодноразово підкреслювали важливість використання потенціалу туризму для досягнення цілей соціального і економічного розвитку, що відомі як Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), і сприяння досягненню сталого розвитку суспільства. Наприклад, шляхом поліпшення базової інфраструктури і всебічного залучення місцевих громад туризм може сприяти зниженню рівня бідності, - першої з восьми ЦРТ. Надання можливості залучення таких зовнішніх джерел доходів та справедливому їх розподілі всередині громади в туристично-привабливій місцевості у першу чергу сприятиме покращенню якості життя місцевого населення.

Сільське господарство є пріоритетною галуззю виробництва для Тернопільської області. Зважаючи на ресурсний потенціал, обсяг виробництва продукції сільського господарства не відповідає потенційним можливостям регіону, у раціональному використанні ресурсів. Ключовим питанням є ефективність використання наявних ресурсів та потенціалу регіону з метою його всебічного розвитку та підвищення рівня

життя сільського населення. Враховуючи зручне географічне розташування, сприятливі комфортні, кліматичні і геоморфологічні умови, мальовничі ландшафти, історико-культурні пам'ятки, густу річкову мережу, лісові масиви Тернопільська область має ряд переваг для розвитку сільського зеленого, пізнавального, спортивного та інших видів туризму.

Це один із найвідсталіших у економічному відношенні регіон України разом з тим, один із аграрних регіонів, багатих на рекреаційні ресурси. Тут сприятливі умови для розвитку різноманітної рекреаційної діяльності, зокрема, для лікування, оздоровлення та відпочинку людей є мінеральні води типу "Нафтуса" та "Друс" а також регіон багатий на рекреаційні ресурси кінінкай" (Гусятинський район), лікувальні грязі (Теребовлянський і Тернопільський райони). Мальовничі ландшафти Товтровою кряжу, Кременецького горбогір'я, Об'єктами пізнавального туризму Опілля і Придністров'я є річкові долини і лісові масиви.

Об'єктами екологічного туризму є пам'ятки природи, заповідники, заказники (таких в області понад 420). На всю Україну відомими є заповідник "Медобори", гіпсові печери і травертинові скелі Придністров'я, геологічні відслонення у долині Дністра, парки садово-паркового мистецтва у старовинних містечках, дендропарки у м. Хоростків та с. Гермаківка, лісові масиви (15% території області має рекреаційне значення).

У області є сприятливі умови для розвитку спелеотуризму: понад 100 карстових печер, серед них найдовша у світі гіпсова печера "Оптимістична" (212 км), найбагатша в Україні за археологічними пам'ятками печера Вертеба (8 км), пристосована для масових екскурсій печера "Кришталева" (22 км), вертикальна печера "Перлина" та ін. Всі вони розміщені у Придністров'ї і є також важливими об'єктами пізнавального туризму.

Для цієї ж галузі в області є також дуже багато історико-архітектурних пам'яток, зокрема Кременецько-Почаївський і Збараський державні історико-культурні заповідники, святиня греко-католицької церкви – с. Зарваниця, багато старовинних замків, палаців, церков, монастирів та ін. Використання їх з метою розвитку сентиментального і пізнавального туризму можливе на основі розвитку туристичної та транспортної інфраструктури.

На території області знайдено поселення черняхівської культури. Їх розкопки, а також старовинні давньоруські містечка (Теребовля, Збараж, Кременець, Бучач, Шумськ, Микулинці та ін.) з їх архітектурою, старовинними цвинтарями, ринками є важливими місцями відвідування туристів з різних кінців України та з-за кордону.

Місцями масового туризму в області є також населені пункти, в яких народились чи проживали відомі люди – С. Крушельницька, Л. Курбас, В.Гнатюк, Й. Сліпий, Ю. Словацький, С. Будний, Б. Лепкий та ін.

Туристична галузь Тернопільщини представлена релігійнопаломницьким, культурно-пізнавальним, пригодницьким, тематичним видами туризму. Тернопільщина позиціонується в Україні та за кордоном завдяки широко відомим брендам: "Дністровський каньйон", "Замки Тернопілля", "Печери Тернопільщини", "Медобори, Товтри запрошують". Релігійний туризм на Тернопільщині активно розвивається завдяки мільйонам паломників різних конфесій з усього світу, які щороку прибувають в Почаївську Свято-Успенську лавру, Марійський духовний комплекс у с. Зарваниця, Язловецький монастир ордену Сестер Непорочного Зачаття.

Враховуючи ресурсний потенціал, в області визначено райони пріоритетного розвитку туризму, куди в першу чергу доцільно спрямовуватися інвестиції, зокрема: Дністровський каньйон, Медобори, Кременецько-Почаївський і Збараський історико-культурний заповідники, міста Тернопіль, Бучач, Борщів, Теребовля, Бережани, курорти Гусятин і Микулинці, с.Зарваниця. Це дозволить розвинути туризм як стратегічну галузь економіки регіону.

Разом з тим необхідна реклама туристичних об'єктів області, розвиток готельного та ресторанного бізнесу для задоволення потреб відпочиваючих. Наразі в області функціонує 34 готелі, але майже всі вони, крім тих, що у Тернополі, надають дуже обмежений обсяг послуг, рівень їх доволі невисокий.

Туристичну індустрію області можна назвати яскраво диференційованою, оскільки жоден з видів туризму, що представлений в її межах, не може вважатись домінантним. Разом із цим, виділено пріоритетні види, які історично сформувались і потребують подальшого комплексного розвитку – це релігійно-паломницький, культурно-пізнавальний, пригодницький, тематичний види туризму. Тернопільщина як визнаний туристичний край позиціонується завдяки широко відомим брендам: "Дністровський каньйон", "Замки Тернопілля", "Печери Тернопільщини", "Медобори, Товтри запрошують". В області створюються нові туристичні продукти, в першу чергу через атрактивність природних та культурно-історичних чинників у розвитку малих міст. Бережанський, Заліщицький і Кременецький райони є серед лідерів з просування місцевого туристичного бренду на загальноукраїнському туристичному ринку [5].

Однак, проблемним на сьогодні є неефективне та нерациональне використання ресурсів, невідповідність рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалу. Це, насамперед, відсутність розвиненої інфраструктури, низька якість обслуговування, відсутність якісної реклами та глибинної інформації про туристичні послуги, відсутність повноцінної, адаптованої до європейських інтеграційних процесів регіональної політики розвитку туризму. Недостатньо використовується потенціал для розвитку туризму в сільській місцевості як основного напрямку зменшення безробіття та подолання бідності в регіоні. Обсяги фінансування заходів з просування регіонального туристичного продукту протягом останніх років, фаховий рівень їх реалізації органами виконавчої влади та місцевого самоврядування різних рівнів не забезпечують впливу на параметри туристичних потоків. Певну загрозу, також, складає потенційно випереджувальний розвиток безпосередніх конкурентів області в галузі туризму, а саме областей Західної України.

Висновки. Отже, значення розвитку сільського зеленого туризму є очевидним, що в цілому відображається в підвищенні рівня соціально-економічного розвитку регіону, сприяє відродженню, збереженню та розвитку народних звичаїв і традицій, а також пам'яток історико-культурної спадщини, стимулює розвиток соціальної інфраструктури, зокрема благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл, доріг тощо і звичайно підвищує культурно-освітній рівень сільського населення.

Тернопільська область має достатньо туристичного потенціалу для здійснення сільського зеленого туризму. Враховуючи не досить стабільну економічну ситуацію, застосування нових форм господарювання в сільській місцевості покращує соціально-економічне становище на селі. Для підтримки розвитку нових форм ведення туристичного бізнесу необхідно здійснити такі заходи:

- удосконалити нормативно-правову базу цього виду діяльності з урахуванням позитивного досвіду сусідніх європейських держав;
- покращити організаційно-господарський механізм його функціонування та державної підтримки;
- організувати на державному рівні системи пільгового кредитування сільських господарів, які займаються прийомом та обслуговуванням відпочивальників на селі.

Список використаних джерел.

1. Пітюлич М., Михайлюк І. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка». 2011. Вип. 33. Ч. 3. С. 154–158.
2. Кудла Н. Соціально-економічне значення агротуризму в розвитку підприємництва на селі. Регіональна бізнес-економіка та управління. 2004. № 3. С. 103–108.
3. Кудла Н. Вплив екотуризму на збалансований розвиток сільських територій. Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. Вип. 24. С. 147–154.
4. Самоліук Н.М. Сільський туризм як перспективний напрям самозайнятості сільського населення. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2012., №2. URL : http://tourlib.net/statti_ukr/samoljuk.htm
5. Все о туризме - туристическая библиотека. URL: <http://tourlib.net/>

References.

1. Pitiulych M., Mykhailiuk I. (2011), Osoblyvosti funktsionuvannia silskoho turyzmu v Ukraini ta dosvid yevropeiskykh krain [Special features of tourism in Ukraine in Ukraine and Europe], Economy series, vol. 33, no.3., pp. 154–158.
2. Kudla N. (2004), Sotsialno-ekonomichne znachennia ahroturyzmu v rozvytku pidpriemnytstva na seli [Socio-economic importance of agritourism in the development of rural entrepreneurship], Regional Business Economics and Management, vol. 3, pp. 103–108.
3. Kudla N. (2008), Vplyv ekoturizmu na zbalansovanyj rozvytok siljskykh terytorij [Impact of ecotourism on balanced development of rural areas], Bulletin of the University of Lviv. International Relations Series, Lviv: LNU them. Ivan Franko, vol. 24, pp. 147–154.
4. Samoljuk N.M. (2012) Siljskyj turyzm jak perspektyvnyj naprjam samozajnatosti siljskogho naselennja. [Rural tourism as a promising direction for rural self-employment], Social-labor relations: theory and practice, [Online], available at: http://tourlib.net/statti_ukr/samoljuk.htm (Accessed 11.09.2019).
5. Socialjno-trudovi vidnosyny: teoriija ta praktyka, (2019), [Online], available at: <http://tourlib.net/> (Accessed 09.09.2019)

Стаття надійшла до редакції 20.09.2019 р.